מר ינוקא. הוא הגדול ועל שם שנולד בינקותו של רב חסדא קרי ליה מר ינוקא ומר קשישא הוא הצעיר ונולד בקשישותו של רב חסדא **נהרדעי** לטעמייהו. רב חמא נהרדעי הוא כדאמרינן בפרק קמא דסנהדרין (דף יז:) [אמורא'] דנהרדעי רב חמא ושמואל נמי נהרדעי הוא כדאמר שמואל (ברכות דף נח:) נהירין לי שבילי דרקיע כשבילי דנהרדעי: **אין** להם דרך זה על זה. טעמא משום דפסיק שמואל בפרק המוכר את הבית (לקמן דף סד.) כר"ע דאמר מוכר בעין יפה מוכר ולפיכך אין להם דרך זה על זה שלא שייר לעצמו כלום כל אחד (ה) חלק בחלק חבירו והוה לו כמוכר ואף על גב דאמרינן המוכר בית ושייר חצר מכר לו עם הדרך למ"ד מוכר בעין יפה מוכר לא דמי דהכא כולם מוכרין וכל אחד מכר ולא שייר לעצמו כלום בחלק חבירו וה"ל כמוכר חצר ושייר בית דצריך ליקח לו דרך מבעל החצר: **ולא** סולמות זה על זה. פי' בקונטר' אם נטל זה בית וחצר וזה נטל עליה אין לקבוע סולם בחצירו של זה לעלות לעליתו וקשה לר"י דהיינו ולא דרך זה על זה וגלאה לר"י כגון שלקח זה בית וזה עליה וחצר אין לו לסמוך הסולם בכותל של זה ולעלות בעליתו:

ואי בעית אימא הא והא מבראי. ולא גרסינן הא והא מגוואי דמגוואי אין שייך לחלק בין אית ליה דלת לית ליה ובין אית ליה פותחת לית ליה דבכל ענין הוא רע כיון שאין יכול לבא אלא עד פתח החצר ואין לפרש הא דאית ליה דלת כו' אחצר קאי דהא במתני' בהדיא קתני כופין אותו לבנות דלת לחצר ולמאי דגרסי' מבראי קאי קשה דלא הוי כשאר שיווי דנקט לד דלא מעלי הא והא דאית ליה דלת והא והא דאית ליה פותחת והכא נקיט ההוא דמעלי: **לפי** שבח ממון הן גובין. כיון דאין (ו) סכנת נפשות לא אזלינן אלא בתר ממון והכי נמי אמר בהגהל בתרא (ב"ק דף קנו:) שייל ההולכת במדבר ועמד עליה גייס מחשבין לפי ממון דליכא סכנת נפשות כיון דאין הגייס בא רק בשביל ממון ואף על גב דאמר בפ' בן סורר (סנהדרין דף עב.) דהבא במחתרת נידון על שם סופו ומפרש רבא טעמא בגמ' משום חזקה דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו כו' ואפי' הכי אין מחשבין אלא לפי ממון כיון דהגייס בדלונו אינו בא על הנפשות דאם לא יעמדו נגדם לא יזיק לגופם הילכך לא חשיב סכנת נפשות לפיכך אם יעמדו עליהם לסטים ונתפשרו עמהם גוזין לפי ממון אבל היכי (ז) דטעו במדבר אמר התם דמחשבינן אף לפי הנפשות משום כיון דטעו איכא סכנת נפשות:

לפי קירוב בתים הן גובין. פירש ר"ת ונותנין עניים קרובים יותר מרחוקים וכן עשירים קרובים יותר מעשירים רחוקים אבל עשירים רחוקים נותנין יותר מעניים קרובים דלפי שבח ממון נמי הן גובין: **אילימא** לצדיקים כו'. דהכי מיירי קרא דלעיל מיניה כתיב ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם וכתיב בתריה אספרם מחול ירבון:

מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי נהרדעי לטעמייהו [ט] דאמר ר"נ אמר שמואל [א] האחין שחלקו אין להן לא דרך זה על זה ולא חלונות זה על זה ולא סולמות זה על זה ולא אמת המים זה על זה והזהרו בהן שהלכות קבועות הן [ח] ורבא אמר יש להן: ההוא שטרא דיתמי דנפיק עליה תבורא אמר רב חמא [ב] אגבויי לא מגבינן ליה ומיקרע לא קרעינן ליה אגבויי לא מגבינן ליה דנפק תבורא עליה מיקרע לא קרעינן ליה דכי גדלי יתמי דילמא מייתו ראיה ומרעי ליה אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרבינא הלכתא מאי א"ל בכולהו הלכתא כרב חמא לבר מתבורא דסהדי בשקרי לא מחזקינן מר זוטרא בריה דרב מרי אמר [ג] בהא נמי הלכתא כרב חמא דאם איתא דתבורא מעליא הוא איבעי ליה לאפוקי בחיי אבוהון ומדלא אפקיה שמע מינה זיופי זייפיה: **מתני'** [ד] כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל החצרות ראויות לחומה [ה] כופין אותו לבנות לעיר חומה ודלתים ובריח רשב"ג אומר לא כל העיירות ראויות לחומה [ו] כמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר י"ב חדש [ז] קנה בה בית דירה הרי הוא כאנשי העיר מיד: **גמ'** למימרא דבית שער מעליותא היא והא ההוא חסידא דהוה רגיל אליהו דהוה משתעי בהדיה עבד בית שער ותו לא משתעי בהדיה לא קשיא הא מגוואי הא [ב] מבראי ואי בעית אימא הא והא מבראי ולא קשיא הא דאית ליה דלת הא דלית ליה דלת אבע"א הא והא דאית ליה דלת ולא קשיא הא דאית ליה פותחת הא דלית ליה פותחת אי בעית אימא הא והא דאית ליה פותחת ולא קשיא הא דפותחת דידיה מגוואי הא דפותחת דידיה [ג] מבראי: כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר: תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל חצרות ראויות לבית שער אלא חצר הסמוכה לרשות הרבים ראויה לבית שער ושאינה סמוכה לרשות הרבים אינה ראויה לבית שער ורבנן זימנין דדחקי בני רשות הרבים ועיילו ואתו: כופין אותו לבנות לעיר כו': [ד] (ת"ר כופין אותו לעשות לעיר דלתים ובריח) ורבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל העיירות ראויות לחומה אלא עיר הסמוכה לספר ראויה לחומה ושאינה סמוכה לספר אינה ראויה לחומה ורבנן זימנין דמקרו ואתי גייסא בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן כשהן גובין לפי נפשות גובין או דילמא לפי שבח ממון גובין אמר ליה לפי ממון גובין ואלעזר בני קבע בה מסמרות איכא דאמרי בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן כשהן גובין לפי קירוב בתים הן גובין או דילמא לפי [ה] ממון גובין אמר ליה [ו] לפי קירוב בתים הן גובין ואלעזר בני קבע בה מסמרות **רבי יהודה נשיאה** רמא דשורא אדרבנן אמר [ז] ריש לקיש [ח] רבנן לא צריכי נטירותא **דכתיב** [1] אספרם מחול ירבון אספרם למאן אילימא לצדיקים דנפישי מחלא השתא כולהו ישראל כתיב בהו [2] כחול אשר על שפת הים צדיקים עצמם מחול ירבון אלא הכי קאמר אספרם למעשיהם של צדיקים מחול ירבון וק"ו ומה חול שמועט מגין על הים מעשיהם של צדיקים שהם מרובים לא כל שכן שמגינים עליהם כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה מאי טעמא לא תימא ליה מהא [3] אני חומה ושדי כמגדלות אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו

נהרדעי לטעמייהו. רב חמא דמן נהרדעא הוא דלא ס"ל הא דלאיזור בה כדברו אבהתי ולשם כך חילקו אזל לטעמייהו דנהרדעי דאמר שמואל דהוא מנהרדעא: **האחין שחלקו.** ונטל זה שדה לפון וזה לדרום והיה אביו רגיל להיות לו (ט) ליכנס דרך זו לתוך זו אין יכול לומר דרך לי עליך: **ולא חלונות.** לערער על פתיחת אורו: **ולא סולמות.** אם נטל זה בית וחצר וזה נטל עלייה אין לו לקבוע סולם בחצירו של זה לעלות לעלייתו: **ולא אמת המים.** להביאה מן הנהר דרך שדהו של זה לתוך שלו: **תבורא.** שובר שהוא פרוע לאביהם: **ומרעי ליה.** לשובר שהן עדי שקר (י): **מתני' כופין אותו.** את בן החצר שאינו רוצה לסייע את בני החצר לבנות להן בית שער להיות שומר הפתח יושב שם בגלל ומרחיק את בני רשות הרבים מלהליץ בחצר: **ודלת.** לשער החצר לנועלו: **לא כל החצרות ראויות לבית שער.** בגמ' מפרש איזו היא הראויה: **ויהא כאנשי העיר.** לשאת עמהם בעול: **גמ' ולא איתמר בהדיה.** לפי שמפסיק בעניים הנועקין ואין קולם נשמע: **מגוואי.** לחצר גריעותא הוא לפי שדלת החצר נעול והעני נועק ובית שער שבפנים מפסיק הקול: **מבראי.** אינו מפסיק בפנינו שהרי נכנס לתוכו וכשאין לו דלת עסקינן: **פותחת דידיה מאבראי.** העני פותחה ונכנס פותחת שירוד"ר בלע"ז והוא של עץ ומניד המפתח לתוכו: **שאינה סמוכה.** שמסוכה להלן מרשות הרבים: **כשהם גוביים.** לחומת העיר: **קבע בה מסמרות.** הזהר לדון כן ולא תזוז ממנה: **קירוב בתים.** בית הקרוב לחומה קריך לחומת העיר יותר מן הרחוק: **רמא דשורא אדרבנן.** הטיל יציאת חומת העיר על החכמים כמו על שאר בני אדם: **חול.** שהוא מועט ממעשיהם של צדיקים: **מגין על הים.** והוא לו לחומה כדכתיב אשר שמתי חול גבול לים (ירמיה ה):

אלו

מסורת הש"ס

ט) [לקמן סה.], ב) [ועיל ב:], ג) [סנהדרין קיג.], ד) רש"ל מ"ז וע"ל תניא רשב"ג כו', ה) [שבח ממון וכן הוא בכל"ש], ו) [לקמן מ. ב"מ קח.], ז) [בפסחים פז.], ח) במ"ל ליתא לגירסא לו, ט) כפ"ל: שמא עדי שקר הן,

הגהות הב"ח

(א) נב' ורב אמר יש להן: (ב) שם הא מאבראי וכו' הא והא מאבראי: (ג) שם דפותחת דדייה מאבראי רשב"ג אומר וכו' תניא דשב"ג אומר לא כל כ"ל ופיסקא כופין אותו לבנות בית שער ולא לחצר נמתק: (ד) שם אמר ליה ר"ל רבנן: (ה) יומ' ד"ה אין להם וכו' כל אחד בחלק חבירו כל"ל ותיבת חלק נמתק: (ו) ד"ה (ז) באא"ר אבל היכא דתעו במדבר וכו' כיון דתעו אינא:

לעזי רש"י

שירוד"ר [שירידור"א]. מגעול.

מוסף רש"י

מר ינוקא ומר קשישא. שני בנים היו לרב חסדא ושם שניהם שוין, אלא שהגדול קורין לו מר קשישא ולצעיר קורין לו מר ינוקא (בתוספות פס:). האחין שחלקו. שניהם מוכרין זה לזה, אין להן לא דרך זה על זה. אם מלקו שני שדות אחד גדול חלקון ואחד גדל פנימי ואין לפנימי יכול ליכנס לשדהו אלא דרך חלקון בדרך שהיה אביו נכנס, אין לו לפנימי דרך על חלקון, משום דמוכר בעין יפה מוכר ולא שייר דרך לעצמו, וכיון שמכר לו לאחיו חלקו שבחלקון בעין יפה מכר לו כל השדה והדרך ולא שייר לעצמו במכירה זו כלום (רשב"ם לקמן מה.). ולא חלונות זה על זה. אם רצה לבנות בחלרי כנגד חלון אחיו כותה (שם). שהלכות קבועות הן. כלומר שהגיה כן (שם). ורב אמר יש להן. דמוכר בעין יפה מוכר ומשייר לעצמו כמה שמכר לאחיו דבר הצריך לו כגון דרך ואוזרה (שם). כופין אותו. כל אחד מבני החצר לתת חלקו בבנין, לבנות בית שער. שבנויים כיחל נגד השער עגול סביב ועושין באותו היקף פתח קטן מן הצד משום היזק ראשות בני רה"ר שלא יראו תוך החצר (לעיל ב:). ויהא כאנשי העיר. ליתן בגורלו העיר (סנהדרין קיג.). רבנן לא צריכי נטירותא. תוריתו משמתיה דכתיב (משלי ו) בשכבך תשמור עליך (ב"מ קח.). כמגדלות. שמגינין על הדיר (פסחים 19).

רבינו גרשום (המשך)

שבפנים אין צריכות שער ולא היו כופין אבל אותה הסמוכה לרה"ר צריך והיו כופין: ורבנן דמתני' ולא פליגי בין סמוכה לשאינה סמוכה דזימנין דדחקי רבים במבני ועיילי ואתי וקא חזו לההוא ואיכא היזק ראיה מבני רה"ר: הסמוכה לספר. משום גריסות: בשהן גובין מבני העיר. לצורך חומה ודלתים: לפי שבח ממון. מי שהוא עשיר נותן יותר אי לפי נפשות שבעיר שכולן יתנו בשוה: קבע בה מסמרות. קבע הלכה (שם) [יתד] הוא שלא תמוט: לפי

מעכבין קולו. אית ליה פותחת מנעול לדלת לאו מעליותא היא שאין העני יכול לפותחו מפני המנעול. הא דמשנתנו דכופין לבנות בית שער דלית ליה דלת לבית שער. ואי קשיא דהא תנא כופין לבנות בית שער דלת הא לא תקשי דהא תני דלת [לחצר] במתני' ולחצר תנן לא לבית השער: חצר הסמוכה לרה"ר צריכה בית שער. כלומר אם מבני שאינו מפולש ויש בו חצירות אותן

ט) [כ"ל בהא נמי אלכתא כרב חמא ועלעלם לא קרעינן וכו'). ב) [כ"ל מקום שאומר החצר יש כופין וכו').

קירוב בתים. כלומר אותן בתים חיצוניות שצריכין להם יותר לחיזוק החומה יותר מן הפנימית ויתנו יותר אי לא: דשורא אדרבנן. שפסק עליהם ליתן חלקם לבנות החומה: רבנן לא צריכי נטירותא. שתורה ומעשים טובים שלהם משמרים אותן: השתא כל ישראל עם הצדיקים כחול וצדיקים לבדם יותר מחול בתמיה. ומה חול שמועט ממעשיהם של צדיקים מגין על הים שאין עוברין אותו גלי ים. על אחת כמה וכמה שמגינין עליהם מעשיהם ולא צריכי נטירותא: כי אתא. ריש לקיש לקמיה דר' יוחנן: אני חומה. זו תורה שמגינה על לומדיה כחומה שמגינה על אנשי העיר: ושדי כמגדלות

אלו תלמידי חכמים. אלמא אין צריכין חומה: [זו] **כנסת ישראל. כולם שוין לענין חומה וגודרים עצמן מלטמא בעובדי כוכבים: שאפה מחבב עמים.** שאתה מלהיב להם פגין להשליטן על בניך: **כל קדושיו.** של ישראל בידך [הם] לשומרן: **כלשון ארמי נאמר.** יתנו תרגום של יפנו כמו ושננתם ותניון (דברים ו): **אם פנו כולם.** וכן רובן יהיו שוין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים: **עפה אקבצם.** בקרוב אקבצם: **ויחלו מעט וגו'.** ולף [אם] מועטין הן השוין בעמים יחלו ממשא מלך ושרים יהיו בעלים מלשאת משא מלך ושרים. יחלו כמו לא יחל דברו (במדבר ל): **מנדה בלו והלך.** דריוש נוה את פחת עבר הנהר על אנשי כנסת הגדולה: **מנת המלך.** מגבת מסים שהן מטילין תמיד על בני המדינה: **ארנונא.** עישורי תבואות ובהמות מדי שנה בשנה: **כריא תדיפא.** יליאת כריים בתר מים חיים לשתות: **לא מידויל.** לא ימצאו בו מים והפסדתם חנם ויתמי לאו בני מחילה נינהו דליחלו: **לאגלי נפא.** לשערי חומות העיר להליב בהן דלתות. אגלי דלתות כמו טרוקו גלי (ברכות דף כח.). נפא קתימה כמו מצא אחר הגפה בלאו מליאות (נ"מ דף כה.): **לכריא פתיא.** תפירת בור לשתות מים ועל שם הכלי המונח שם בבור תמיד לשתות בו עוברי דרכים קורהו פתיא: **אפילו מרבנן.** שהכל לריכין למים: **דלא נפקי באכלוזא.** שאין הן עצמם יוצאין בהכרחה לחפור אלא שוכרים פועלים: **כלב וכעורב.** שחם הקב"ה עליהם (שבת קנה:) שנאמר יודע לדיק דין דליס (משלי כט) לפי שהכלב מזונותיו מועטין לפיכך שוחה אחילתו בטעיו שלשת ימים וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו (תהלים קמז) לפי שהעורב אחרי על בניו והקב"ה מזמין להן יפוזין מתוך נותאם ואוכלין: **דמי לילא.** עטרה לתלך קיסר: **אתו.** עמי האדם לקמיה דרבי: **דליוה לפלגא.** מחל המלך דמי החלי וסילקה מעליהן: **שדיוה אכובם.** הטילוה פחתי המלך על הכובם: **החמרת והגמלא.** שיילא של חמרים ושל גמלים: **הרי אלו בסקילה.** כדין שאר יחידים: **יפוני מפא.** בשלשים יום וגבי עיר הנדחת כתיב יושבי העיר (דברים יג): **ולכל מילי.** ומקמי הכי לא יהיב מידי עם בני העיר: **שלשים יום לאמחוי.** כיון שעברה שם שלשים יום וגובין הימנו [גבאי] תמחוי מאכל לעניים: **לקופה.** לנדקה: **לכסות.** עניי העיר: **לקבורה.** לקבור עניי העיר שהיא יליאה תיריה: **לשורא.** לתיקון החומה: **לפרשא.** פרש (ב) שהולך סביבות העיר לשומר ולידע מה היא לריכה: **לערזינא.** שומר כלי זיין של בני העיר ויושב בבית אלל השער:

אלו ת"ח ור"ל סבר לה [6]כדדרש רבא [1]אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות [2]רב [6] נחמן בר רב חסדא רמא כרגא ארבנן [3]א"ל רב נחמן בר יצחק עברת אדאורייתא ואדנביאי ואדכתובי אדאורייתא דכתיב [2]אף חובב עמים כל קדושיו בידך אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם אפילו בשעה שאתה מחבב עמים כל קדושיו יהיו בידך והם תכו לרגלך תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה ישא מדברותיך לישא וליתן בדבורותיו של מקום אדנביאי דכתיב [3]גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים אמר [7]עולא פסוק זה בלשון ארמית נאמר אי תנו כולהו עתה אקבצם ואם מעט מהם יחלו ממשא מלך ושרים אדכתובי דכתיב [4]מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם [7]ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא רב פפא [5]רמא כריא חדתא איתמי א"ל רב שישא בריה דרב אידי לרב פפא ודילמא לא מידויל א"ל מישקל שקילנא מנייהו אי מידויל מידויל ואי לא [8]מהדרנא לה ניהלייהו [9]אמר רב יהודה [10]הכל לאגלי גפא אפילו מיתמי [11]אבל רבנן לא צריכי נטירותא [12]הכל לכריא פתיא אפי' מרבנן [13]ולא אמרן אלא דלא נפקי באכלוזא אבל נפקי באכלוזא רבנן לאו בני מיפק באכלוזא נינהו: רבי פתח אוצרות בשני בצורת אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי גמרא בעלי הלכה בעלי הגדה אבל עמי הארץ אל יכנסו דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס אמר לו רבי פרנסני אמר לו בני קרית אמר לו לאו שנית א"ל לאו אם כן במה אפרנסך [א"ל] פרנסני ככלב וכעורב פרנסיה בתר דנפק [14]יתיב רבי

לא שליט למרמא עליהם. לפי שהיו עסוקים במלאכת שמים בבנין בית המקדש ה"נ אין לה לטיל מס על לומדי תורה: **והלך** זו ארנונא. פי' בקונטרס עישור בהמות ותבואה כו' ור"ח פי' מרומת דורון לשלטון העובר ממקום למקום שנותן לו כל עיר ועיר מרומה ופירושו מלשון ויבא הלך לאיש העשיר (שמואל ב יב): **בריא פתיא.** פירש ר"ח להסיר גנשמשית מרחוב העיר: **איפרא** הורמיז. פר"ח דמשמעות הלשון תן מאת המקום איפרא כמו אפריון נמטייה לר"ש (ב"מ דף קיט.) הורמיז שם שכינה כי הוא דס"פ אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לט. ושם ד"ה דהורמיז) מפלגא דידך ולעיל דהורמיז בזיי"ן מפלגא ולתחת דהורמין בנו"ן כמו הורמין בר לילתא לקמן (דף עג.): **כבלב** וכעורב. כמו שפי' הקונטרס והיינו דכתיב נותן לבהמה לחמה לבני עורב וגו' בהמה בגימטריא כלב: **יתיב** רב יוסף וקא מעיין בה. ול"ת וכי לית ליה בינים קלירה תשבינה וגו' (ישעיה מ) כדאמרי' בפירקין (דף י:) וי"ל דקבל משוס שלוס מלכות כדעבד רבא לקמן (שם) וכי היכי דפלגינהו רבא לעניי עובדי כוכבים ה"נ פדה נהו רב יוסף שביי עובדי כוכבים ומיהו לא צריכי להכי אלא כדפירש הקונט' (ג) [8]דרבא דקבלה משוס שלוס מלכות וכיון שאמר לו ליתן למלוה רבה לא היה אפשר לאלקס לעניי עובדי כוכבים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עובד כוכבים (חולין לד.) אבל מעות המתחלקים לעניים אין כאן גניבת דעת דאיהו נמי ידעי שישראל רגילין לפרנסם כדאמר בהנזקין (גיטין דף סא.) מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלוס והא דקבל מההוא טייעא דנדע שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין (דף ו: ושם ד"ה עד) אע"ג דהתם לא היה שלוס מלכות התם טעמא משוס דהוו כמו קרבן ואמרינן (מיר סב.) אין אין לרבות נכרים שנודרים נדרים ונדבות ישראל:

פדיון

וקא מצטער ואמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ אמר לפניו ר' שמעון בר רבי שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות מכבוד תורה מימיו בדקן ואשכח אמר רבי יכנסו הכל רבי לטעמיה דאמר רבי [15]אין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ כההוא דמי [16]כלילא דשדו אטבריא אתו לקמיה דרבי ואמרו ליה ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא אמרו ליה ערוקינן [א"ל] ערוקו ערקו פלגיהון דליוה פלגא אתו הנהו פלגא קמי דרבי א"ל ליתבו רבנן בהדן אמר להו לא ערוקינן ערוקו ערקו כולהו פש ההוא כובם שדיוה אכובם ערק כובם פקע כלילא א"ר ראיתם שאין פורענות בא לעולם אלא בשביל עמי הארץ: וכמה יהא בעיר ויהא כאנשי העיר וכו': ורמינהי [17]החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום ולנה בתוכה והודחה עמהן הן בסקילה וממונן פלט ואם נשתהו שם שלשים יום הן בסייף וממונן אבד אמר רבא לא קשיא הא לבני מתא הא ליתובי מתא כדתניא [18]המודר הנאה מאנשי העיר כל שנשתהא שם שנים עשר חדש אסור ליהנות ממנו פחות מכאן מותר מיושבי העיר כל שנשתהא שם שלשים יום אסור ליהנות ממנו פחות מכאן מותר ליהנות ממנו ולכל מילי מי בעינן י"ב חדש והתניא [19]שלשים יום לתמחוי שלשה חדשים לקופה ששה לכסות תשעה לקבורה שנים עשר [20]לפסי העיר אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן [21]כי תנן נמי מתניתין שנים עשר חדש לפסי העיר תנן: וא"ר אסי אמר ר' יוחנן [22]הכל לפסי העיר ואפי' מיתמי [23]אבל רבנן לא [24]דרבנן לא צריכי נטירותא אמר רב פפא [25]לשורא ולפרשאה ולטרזינא אפילו מיתמי [26]אבל רבנן לא צריכי נטירותא כללא דמילתא כל מילתא דאית להו הנאה מיניה אפילו מיתמי רבה רמא צדקה איתמי דבי בר מריון א"ל אביי והתני רב שמואל בר יהודה [27]אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים א"ל אנא [28]לאחשובינהו קא עבידנא [29]איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף אמרה ליהוי למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מאי מצוה רבה א"ל אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים [30]שמע מינה

אלו שליט למרמא עליהם. לפי שהיו עסוקים במלאכת שמים בבנין בית המקדש ה"נ אין לה לטיל מס על לומדי תורה: **והלך** זו ארנונא. פי' בקונטרס עישור בהמות ותבואה כו' ור"ח פי' מרומת דורון לשלטון העובר ממקום למקום שנותן לו כל עיר ועיר מרומה ופירושו מלשון ויבא הלך לאיש העשיר (שמואל ב יב): **בריא פתיא.** פירש ר"ח להסיר גנשמשית מרחוב העיר: **איפרא** הורמיז. פר"ח דמשמעות הלשון תן מאת המקום איפרא כמו אפריון נמטייה לר"ש (ב"מ דף קיט.) הורמיז שם שכינה כי הוא דס"פ אחד דיני ממונות (סנהדרין דף לט. ושם ד"ה דהורמיז) מפלגא דידך ולעיל דהורמיז בזיי"ן מפלגא ולתחת דהורמין בנו"ן כמו הורמין בר לילתא לקמן (דף עג.): **כבלב** וכעורב. כמו שפי' הקונטרס והיינו דכתיב נותן לבהמה לחמה לבני עורב וגו' בהמה בגימטריא כלב: **יתיב** רב יוסף וקא מעיין בה. ול"ת וכי לית ליה בינים קלירה תשבינה וגו' (ישעיה מ) כדאמרי' בפירקין (דף י:) וי"ל דקבל משוס שלוס מלכות כדעבד רבא לקמן (שם) וכי היכי דפלגינהו רבא לעניי עובדי כוכבים ה"נ פדה נהו רב יוסף שביי עובדי כוכבים ומיהו לא צריכי להכי אלא כדפירש הקונט' (ג) [8]דרבא דקבלה משוס שלוס מלכות וכיון שאמר לו ליתן למלוה רבה לא היה אפשר לאלקס לעניי עובדי כוכבים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עובד כוכבים (חולין לד.) אבל מעות המתחלקים לעניים אין כאן גניבת דעת דאיהו נמי ידעי שישראל רגילין לפרנסם כדאמר בהנזקין (גיטין דף סא.) מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלוס והא דקבל מההוא טייעא דנדע שרגא לבי כנישתא בפ"ק דערכין (דף ו: ושם ד"ה עד) אע"ג דהתם לא היה שלוס מלכות התם טעמא משוס דהוו כמו קרבן ואמרינן (מיר סב.) אין אין לרבות נכרים שנודרים נדרים ונדבות ישראל:

מכאן מותר מיושבי העיר כל שנשתהא שם שלשים יום אסור ליהנות ממנו פחות מכאן מותר ליהנות ממנו ולכל מילי מי בעינן י"ב חדש והתניא [19]שלשים יום לתמחוי שלשה חדשים לקופה ששה לכסות תשעה לקבורה שנים עשר [20]לפסי העיר אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן [21]כי תנן נמי מתניתין שנים עשר חדש לפסי העיר תנן: וא"ר אסי אמר ר' יוחנן [22]הכל לפסי העיר ואפי' מיתמי [23]אבל רבנן לא [24]דרבנן לא צריכי נטירותא אמר רב פפא [25]לשורא ולפרשאה ולטרזינא אפילו מיתמי [26]אבל רבנן לא צריכי נטירותא כללא דמילתא כל מילתא דאית להו הנאה מיניה אפילו מיתמי רבה רמא צדקה איתמי דבי בר מריון א"ל אביי והתני רב שמואל בר יהודה [27]אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים א"ל אנא [28]לאחשובינהו קא עבידנא [29]איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף אמרה ליהוי למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מאי מצוה רבה א"ל אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים [30]שמע מינה

גליון הש"ס

גמרא המודר הנאה מאנשי העיר. עיין בכ"ן נדרים דף פג ע"ב ד"ה ר"ג אמר: **שם** ד"בבן ל"צ בשדיותא. עי' רבינו יונה פ"ל דברכות דף ד ע"ב ד"ה שנאמר:

הגהות הב"ח

(**6**) גמ' רב חנן בר רב תחליפא רמא כרגא וכו' עבר מר מדאורייתא: (**ב**) **רש"י** ד"ה לפרקא פרק הדוכב סביבות: (**ג**) תוס' ד"ה יתיב וכו' כדפי' הקונטרס דרב יוסף קבלם הכא משוס שלוס. נ"ב לקמן דף י"ח ד"ה דלא שיימוה:

מוסף רש"י

אלו ת"ח. המעיקין אחרים כשריים הללו (פסחים פז:). הכל לאגלי גפא. הכל מתיישן לגדור חומת העיר ולהעמיד שערים שלא יכנס לגת שונאים לעיר. אגלי, שערים כמו (ברכות כח.) טרוקו גלי. נפא, קתימת העיר כדתנן (נ"מ כה:) מגא אחר הגפה (חלות ב:ח קח.). אבל רבנן לא צריכי נטירותא. תוכחו משמלכו, כדכתיב (משלי ו) כשכבר תשמור עליך (ב"מ שם). הכל לכריא פתיא. לכרות מעין או בורות למים לשתות, אפילו מרבנן. שכרי גם הם לרכים לשתות, ואל שם כלי ששותין בו משקין שקורין פתיא בלשון ארמי קרי ליה כריא דפתיא (שם). דלא נפקי באכלוזא. שאין יוצאין בעלי בתים עצמן באכלוזא ובאוכלוזא לחפור, אלא נוכין מעות ושוכרין פועלים (שם). רבנן לאו בני מיפק כו'. בגלי הוא להן (שם). המודר הנאה. שאומר הרי עלי קונם אם אהנה (סנהדרין קיב.). איפרא הורמיז. נכרית היתה וכך שמה, ובלשון יווני תיפקא תן כמו (ב"מ קיט.). תמריון ומטייה לר"ש. הורמיז כמו (לקמן עג.) הורמיז בר לילתא, לומר יופי שדים היה לה (נדה כ.). שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף. משוס שלוס מלכות קבלינהו, ולא אפשר ליה לאלקן לעניי עכו"ם, שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם (לקמן יא.).

רבינו גרשום

אלו ת"ח. שלומדין זה מזה כתינוק יונק משדי אמו: דריש לקיש דמפיק מאספרם מחול ירבון דריש האי אני חומה בכל ישראל ולא בצדיקים בלבד: כרגא. כסף גולגלתא: אע"פ שאתה מחבב אומות העולם. שאתה נותן להם על ישראל ממשלה בזמן שישראל בגלות אעפ"כ קדושיו של ישראל העוסקים בתורה יהיו מסורין בידך: לרגלך. משמע בשבילך ומשמע רגל ממש: יתנו בגוים. בלשון ארמי כמו ושננתם ותתנינון כלומר גם יתנון שעוסקים בתורה כולהו עתה אקבצם מגלותם ואם

מעט מהם יעסקו ויחלו אותו מעט ויחלו כמו לא יחל דברו: מנת המלך. שנותנין מתנות למלך מסים: ארנונא. מס של קרקע: כריא חדתא. חפירה גדולה שחופרין לכיבוס שם מים הרבה להשקות מפנה שדות ע"י דלייה ודרך נגרים ופסק ב) ליתן ליתומין חלק בחפירה זו שהן נהנין ממנה כאחרים: לא מידויל. שלא ינבעו המים ונמצאת מוציא מעות יתומים בכדי: לאגלי גפא. זהו שעושין מחיצה או גדר סמוך לחומת העיר מבחוץ כדי להגן על החומה ועל שם כן קרי אגלי גפא לשון הגפת דלתות כלומר לנעול שערים שעושין לפני פינת העיר משום מצור העיר: לכריא פתיא. שחופרין למלאות ממנו מים לשתות ועל שם כן קרי ליה כריא פתיא שדולין בכלי חרס כמו (ברכות ג ושי"ן) פתיא אוכמא: אפי' מרבנן. שהן שותין ממנו כאחרים: ואי קא נפקי באכלוזא. כלומר שיוצאין חבורות בני העיר הן עצמן (ואינן) (ואינהו) חופרין ואינן שוכרין רבנן לא עבדי הכי מפני כבוד תורה: פתח אוצר בשני בצורת. לפרנס עניים: בעל הלכות. זה ששונה ברייתות. אף על גב דבדוכתא אחרינא אמרי' בעלי הלכות אלו בעלי משנה

ב) [פסחים פז.], ג) ע"ל רב הונא, ג) ע"ל רבא, ד) נדרים סב.], ה) ב"מ קח.], ו) [שם ועיין ז:], ז) [שבת קלט. ע"ש יומות סב. ע"ש], ח) [פי' נגנב מר המלך אמר המלך הוא], ומפנו היהודים בשמירת הפיר ישלמו דמי המזר. פרוף ערך כליל ב"), ט) [מהדרין קיב. ע"ש], י) [מהדרין שם תופסתא נדרים פ"ב], כ) [תופסתא דפתה פ"ד], ל) פי' קרפי עץ לחזק שפרי העיר. ערוך ערך פס ב"), מ) [לעיל ז: ומ"ש], נ) [עי' פירש"י נדה כ: ובתענית כד:], ס) ל"ל דרב יוסף. רש"ל.

גליון הש"ס

גמרא המודר הנאה מאנשי העיר. עיין בכ"ן נדרים דף פג ע"ב ד"ה ר"ג אמר: **שם** ד"בבן ל"צ בשדיותא. עי' רבינו יונה פ"ל דברכות דף ד ע"ב ד"ה שנאמר:

הגהות הב"ח

(**6**) גמ' רב חנן בר רב תחליפא רמא כרגא וכו' עבר מר מדאורייתא: (**ב**) **רש"י** ד"ה לפרקא פרק הדוכב סביבות: (**ג**) תוס' ד"ה יתיב וכו' כדפי' הקונטרס דרב יוסף קבלם הכא משוס שלוס. נ"ב לקמן דף י"ח ד"ה דלא שיימוה:

מוסף רש"י

אלו ת"ח. המעיקין אחרים כשריים הללו (פסחים פז:). הכל לאגלי גפא. הכל מתיישן לגדור חומת העיר ולהעמיד שערים שלא יכנס לגת שונאים לעיר. אגלי, שערים כמו (ברכות כח.) טרוקו גלי. נפא, קתימת העיר כדתנן (נ"מ כה:) מגא אחר הגפה (חלות ב:ח קח.). אבל רבנן לא צריכי נטירותא. תוכחו משמלכו, כדכתיב (משלי ו) כשכבר תשמור עליך (ב"מ שם). הכל לכריא פתיא. לכרות מעין או בורות למים לשתות, אפילו מרבנן. שכרי גם הם לרכים לשתות, ואל שם כלי ששותין בו משקין שקורין פתיא בלשון ארמי קרי ליה כריא דפתיא (שם). דלא נפקי באכלוזא. שאין יוצאין בעלי בתים עצמן באכלוזא ובאוכלוזא לחפור, אלא נוכין מעות ושוכרין פועלים (שם). רבנן לאו בני מיפק כו'. בגלי הוא להן (שם). המודר הנאה. שאומר הרי עלי קונם אם אהנה (סנהדרין קיב.). איפרא הורמיז. נכרית היתה וכך שמה, ובלשון יווני תיפקא תן כמו (ב"מ קיט.). תמריון ומטייה לר"ש. הורמיז כמו (לקמן עג.) הורמיז בר לילתא, לומר יופי שדים היה לה (נדה כ.). שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף. משוס שלוס מלכות קבלינהו, ולא אפשר ליה לאלקן לעניי עכו"ם, שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם (לקמן יא.).

רבינו גרשום

אלו ת"ח. שלומדין זה מזה כתינוק יונק משדי אמו: דריש לקיש דמפיק מאספרם מחול ירבון דריש האי אני חומה בכל ישראל ולא בצדיקים בלבד: כרגא. כסף גולגלתא: אע"פ שאתה מחבב אומות העולם. שאתה נותן להם על ישראל ממשלה בזמן שישראל בגלות אעפ"כ קדושיו של ישראל העוסקים בתורה יהיו מסורין בידך: לרגלך. משמע בשבילך ומשמע רגל ממש: יתנו בגוים. בלשון ארמי כמו ושננתם ותתנינון כלומר גם יתנון שעוסקים בתורה כולהו עתה אקבצם מגלותם ואם

מעט מהם יעסקו ויחלו אותו מעט ויחלו כמו לא יחל דברו: מנת המלך. שנותנין מתנות למלך מסים: ארנונא. מס של קרקע: כריא חדתא. חפירה גדולה שחופרין לכיבוס שם מים הרבה להשקות מפנה שדות ע"י דלייה ודרך נגרים ופסק ב) ליתן ליתומין חלק בחפירה זו שהן נהנין ממנה כאחרים: לא מידויל. שלא ינבעו המים ונמצאת מוציא מעות יתומים בכדי: לאגלי גפא. זהו שעושין מחיצה או גדר סמוך לחומת העיר מבחוץ כדי להגן על החומה ועל שם כן קרי אגלי גפא לשון הגפת דלתות כלומר לנעול שערים שעושין לפני פינת העיר משום מצור העיר: לכריא פתיא. שחופרין למלאות ממנו מים לשתות ועל שם כן קרי ליה כריא פתיא שדולין בכלי חרס כמו (ברכות ג ושי"ן) פתיא אוכמא: אפי' מרבנן. שהן שותין ממנו כאחרים: ואי קא נפקי באכלוזא. כלומר שיוצאין חבורות בני העיר הן עצמן (ואינן) (ואינהו) חופרין ואינן שוכרין רבנן לא עבדי הכי מפני כבוד תורה: פתח אוצר בשני בצורת. לפרנס עניים: בעל הלכות. זה ששונה ברייתות. אף על גב דבדוכתא אחרינא אמרי' בעלי הלכות אלו בעלי משנה

ב) [פסחים פז.], ג) ע"ל רב הונא, ג) ע"ל רבא, ד) נדרים סב.], ה) ב"מ קח.], ו) [שם ועיין ז:], ז) [שבת קלט. ע"ש יומות סב. ע"ש], ח) [פי' נגנב מר המלך אמר המלך הוא], ומפנו היהודים בשמירת הפיר ישלמו דמי המזר. פרוף ערך כליל ב"), ט) [מהדרין קיב. ע"ש], י) [מהדרין שם תופסתא נדרים פ"ב], כ) [תופסתא דפתה פ"ד], ל) פי' קרפי עץ לחזק שפרי העיר. ערוך ערך פס ב"), מ) [לעיל ז: ומ"ש], נ) [עי' פירש"י נדה כ: ובתענית כד:], ס) ל"ל דרב יוסף. רש"ל.

מכאן מותר מיושבי העיר כל שנשתהא שם שלשים יום אסור ליהנות ממנו פחות מכאן מותר ליהנות ממנו ולכל מילי מי בעינן י"ב חדש והתניא [19]שלשים יום לתמחוי שלשה חדשים לקופה ששה לכסות תשעה לקבורה שנים עשר [20]לפסי העיר אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן [21]כי תנן נמי מתניתין שנים עשר חדש לפסי העיר תנן: וא"ר אסי אמר ר' יוחנן [22]הכל לפסי העיר ואפי' מיתמי [23]אבל רבנן לא [24]דרבנן לא צריכי נטירותא אמר רב פפא [25]לשורא ולפרשאה ולטרזינא אפילו מיתמי [26]אבל רבנן לא צריכי נטירותא כללא דמילתא כל מילתא דאית להו הנאה מיניה אפילו מיתמי רבה רמא צדקה איתמי דבי בר מריון א"ל אביי והתני רב שמואל בר יהודה [27]אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים א"ל אנא [28]לאחשובינהו קא עבידנא [29]איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקא דדינרי לקמיה דרב יוסף אמרה ליהוי למצוה רבה יתיב רב יוסף וקא מעיין בה מאי מצוה רבה א"ל אביי מדתני רב שמואל בר יהודה אין פוסקין צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבוים [30]שמע מינה

כמותם משום דהכתוב מיירי בלשון יושבי כדכתיב הכה תכה את יושבי העיר וגו' אבל למקרייא מבני מתא להיותן כאנשי העיר ליתן עמהם לכל דבר לא הוי עד י"ב חודש כדתניא המודר וכו': חלכל מילי. כלומר דמשמע במתני' שלא יתן כלום בדבר עד י"ב חדש והא תניא נמי הבא לעיר ונשתהה שם ל' יום חייב ליתן להמחוי היינו כלי שבו נותנין מאכל ומקבצין וגובין מבני העיר ליתן מנות ממאכלים בתמחוי להאכיל לעניי העולם העוברים עליהם ואם נשתהה שם ג' חדשים יתן חלקו לקופה של צדקה שגובין מע"ש לערב שבת לפרנס עניי אותה העיר ואם נשתהה ו' חדשים חייב ליתן ג) חלקו העיר שקורין שפיצ"א ותירות שעושין חרץ לחומה לחזוק העיר אלמא לכל מילי לא בעינן י"ב חדש: הכל לפסי. מן הכל גובין לצורך תקון פסי העיר: לשורא. לחזוק החומה: לפרשא. שקונים סוסים לפרשים (כפי' [כדי'] שיצאו חוץ לעיר לעיין אם [באו] ניסות: לטרזינא. לצורך [כלי] זיין שנושאין אותן שומרי חומות העיר: בר מריון. איש א' היה עשיר גדול: אנא לאחשובינהו בעינא. שיהיו חשובין בכל דבר מצוה כמו אביהן:

ב) נ"ל מיד לא לתקרייא מיתמי מתא וכו'. ג) נ"ל מיד ליתן חלקו בקפות: לפסי העיר שקורין שפיצ"א וכו'.

פדיון שבוים מצוה רבה. והא דאמר בפרק בני העיר (מגילה דף כז.) אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ולא קתני פדיון שבויים שמא מילתא דפשיטא היא ולא אילטרך למיתני: **ומתחלקת** בג' **מפני שהיא** בדיני ממונות. וא"ת מהאי טעמא נמי תהא נגבית בג'

ופר"ת לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד ואחד כמה יתן:

ולשנותה לכל מה שירצו. נראה לר"ת דיכולים לשנותו אף לדבר הרשות אע"ג דאמרינן בערכין בפ"ק (דף ו: ושם) האי מאן דנדר שרגא לבי כנשתא אסור לשנותה לדבר הרשות ואמר נמי התם האומר פרוטה זו לצדקה עד שלא נתה ליד הגבאי מותר לשנותה משנתה ליד הגבאי אסור לשנותה (ד) לדבר הרשות הכא שבני העיר משנים אותה שאני לפיכך מותר לשנותה אפילו לדבר הרשות ואפילו נתה ליד הגבאי וכן היה ר"ת נוהג לתת מעות הקופה לשומרי העיר לפי שעל דעת בני העיר נותנים אותם: **כי הא דרבא אכפיה.** אחר היה עמו דאין עושין שררה על הצבור פחות מג' ולא תשיב ליה [מפני כבודו של רבא]: **אכפיה לרב** נתן. וא"ת והא בפרק כל הכשר (מועד קטן דף יב.) אמר כל מ"ע שמתן שכרה [(כתובות) בגלה אין ב"ד של מטה מחכרים עליה וגבי צדקה כתיב כי פתוח תפתח את ידך לו וכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים טו) ואר"ת דהאי כפיה בדברים כמו כפייה (ה) ועל בפרק נערה שנתפתתה (כתובות דף נג.) ועוד תירץ דהכא קבלו עליהם שיכופו אותן הגבאי ולר"י נראה דבצדקה כופין משום דאית בה לאו דכתיב בה לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ וגו' ולריב"א נראה דהא דאין ב"ד מוחכרין על מצות עשה שמתן (ו) שכרן בגלה היינו דאין נעשין וכן משמע בירושלמי דהמוכר את הספינה והניח לכל הכשר (שם) דלא הוה מוקיר אבוה וכפתוהו ואמר להו שבקוהו ה"פ אינכם מוחכרין להכריחו עד שיעשה כשאר מצות עשה דאם א"ל עשה סוכה ולולב ואינו עושה מכין אותו עד שתלא נפשו כדאמר בהכותב (כתובות דף פו: ושם) [וע"ע תוס' כתובות מט: ד"ה אכפייה ותוס' מולין קי: ד"ה כל]: **דין אמת לאמתו.** אמת לאפוקי דין מרומה אע"ג שהעדים מעידין אותו ה) [אין מחתכים אותו] כיון שיודעים שמשקרים כדדרשינן (בסנהדרין דף ז.) [ל"ל בשבועות ג:] לאמתו שלא יטו את הדין [וע"ע תוס' מגילה טו: ד"ה זה]:

ומצדיקי הרבים וגו' **אלו מלמדי תינוקות.** אומר ר"י דנריך לומר דרקיע מזהיר עפי מכוכבים דהא בפ"פ אלו עוברין (פסחים מט: ושם ד"ה לא) משמע דגבאי לצדקה עדיפי ממלמדי תינוקות דאמר לא מצא בת תלמיד חכם ישא בת גבאי לצדקה לא מצא בת מלמדי תינוקות ואריב"א כי מצא בפרקי דרבי אליעזר דרקיע דהאי קרא דהמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע היינו רקיע שעל ראשי החיות שמזהירין מכוכבים שאורו כאור החמה והאי דקאמר ורבנן מאי אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו דאמר דרקיע היינו שמש של עתיד לבא דהוא שבעתים כאור שבעת הימים ואור שבעת ימי בראשית היה שבעתים מאור חמה של עכשיו כדמפרש תרגום של רבי ושמחי (זכריה ג):

ואע"פ

ליה: פורטין לאחרים. שאם יש בכיס של צדקה פרוטות ורוצה לחלפן בסלע כסף פורטין לאחרים חלפי לאחרים ולא לעצמן שלא יחשדום שמרוויחים בצדקה: אין מוכרין אותן שתים שתים. כשפורטין לאחרים אלא מונה אחת אחת שלא יטעה: לא יתיב מר. רבה: אציפי. אמחצלאות שפורסין על כותלי בית הכנסת והיו קרויות מצדקה: מחצלאות. שעושכין עליהן עניים: עביד חד.

ה) נראה דצ"ל ולילא רק שררותא בעלמא: ו) נראה דצ"ל וע"פ הדיב נתמין טולן בשוה לו דצ"ל וקריב שנתמין טולן בשוה כצ"ל: ז) נראה דצ"ל דהייט כר' מגינא וכו':

שבי כולהו לאיתנהו ביה. שהוא ביד העכומ"ז לעשות בו כל חפצו אם למות [אם לחרב] אם לרעב: **מפני שהוא כדיני ממונות.** לעיין ולתת לכל אחד כפי טפלים התליין בו: **שגבויה וחלוקה שוה.** בכל יום מדי יום ביום כדקתני לקמיה לפיכך אין גבויו בשנים שלא יטתרכו לטרוח ולבקש את השלישי לחלק: **לעשות קופה תמחוי.** לחלק לעניי עולם אם ירכו עליהן: **להתנות על המדות.** להגדיל קצת העיר לו להקטין: **ועל השערים.** שער חנוון והיין שלא יתקרנה שנה זו יותר מכך וכך דמים: **להסיע על קילחם.** לקנות את העומר על קילת דבריהם להסיעם מדת דין תורה: **הא הימוני מהימן.** יחיד להיות גזבר: **שני אמיס.** לגבי המעותא כחד דמו: **מאי שררותיה.** דקופה דקאמרת עלה לפי שאין עושין שררה על הצבור כו': **אפילו בע"ש.** שיש פתחון פה לבעה"ב לומר טרוד אני: **ופקדתי וגו'.** אלמא אסור למשכן: **אמיד.** עשיר (ה): **גבאי לדקה.** המשכילים אל דל מהו לריך: **מלמדי תינוקות.** מצדיקי רבים הן שמלמדין ומחנכין אותן בדרך טובה: **שבקתיה להמנותיך.** שהיית רגיל ללמדם בחמונה וללמד וליסד על גבם תמיד: **דעבאי להתם.** לתינוקות: **ורבנן מאי.** תלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד מאי כתיב בהו: **לפרוש זה מזה.** מפני החשד שלא יאמרו זה הגובה יחידי דעתו לגנוב: **אכל זה פורש לחנות וזה לשער.** זה לגבות מיוסדי השער וזה לגבות מיוסדי החנות ובלבד שירלו שניהן כאחד: **לא יפנס לחוך כיסו.** שלא יאמרו מעות של לדקה הוא גונב: **פורטין.** פרוטות שגבו לוקחין דינרי כסף לפי שהפרוטות של נחושת מחלידות: **ואין פורטין לעצמם.** פן יחשדום שפורטין בזול: **אין מונין אותם שנים שנים.** פן יאמרו שנים הוא טוטל ואינו מונה אלא אחד: **אציפי דבי כנישתא.** מחצלות של בית הכנסת משום דמזכני להו ממעות הקופה: ואתני

עין משפט נר מצוה

ע א ב ג מיי' פ"ע מהל' מתנות עניים הל' ה סמג עשין קכב טוש"ע י"ד סי' רנו סעיף ג:

עא ד ה ו מיי' שם הל' ו ו טוש"ע שם סעיף ד:

עב ז מיי' פי"ד מהל' מכירה הל' ט סמג לאוין קנ טוש"ע ח"מ סי' רלח סעיף כז סח:

עג ח ט מיי' פ"ע מהל' מתנות עניים הל' ה סמג עשין קכב טוש"ע י"ד סי' רנו סעיף ג:

עד י מיי' שם פ"ו הל' י סמג שם טוש"ע י"ד סי' רמח סעיף ב:

עה כ מיי' שם הל' י והל' יא טוש"ע שם סעיף א יסעיף ז:

עו ל מ נ מיי' שם פ"ט הל' ח ט סמג שם טוש"ע י"ד סי' רמ סעיף א:

עז ס ע מיי' שם הל' יא טוש"ע שם סעיף ב:

עח פ מיי' שם הל' י טוש"ע שם סעיף א:

מוסף רש"י

שממשכנין על הצדקה. נוטלים משכונות על לדקה שיפסקו עליו ואינו נוחן, ואפילו בע"ש. שהאדם טרוד (קדושין עו:). פורטין. פרוטות של נחשת שגבו לדקה וכשמחליפין אותם מחלידות צריך לפורטן בכסף (פסחים יג:) מחלישין פרוטות נחושת בקלני כסף מפני שהפרוטות מתפפסות ונפסלות (ב"מ לח:). המחמרי. מאכל שגוכין מבעלי כתים לאלן לעניים בכל יום (שם). מאכל שלא יחס ומיני מאכל שגוכין לאלן (פסחים יג:). ואין מוכרין לעצמן. שמא יחשדום שלקחום בזול (שם).

רבינו גרשום

נהרג בחרב מינויל. דמתלבלב בדמו: נגבית בשנים. משום דמתחלקת לעניי העיר ודבר קצוב הוא שיודעין כמה כל אחד ואחד צריך ליתן בקצוב ונותנין בשוה ולוכא ה) אלא סידורי בעלמא דגובין אותו גבאי צדקה מהם: ומתחלקת בג'. מפני שהיא כדיני ממונות מה דיני ממונות נוטלין מזה ונותנין לזה אף בחלקי צדקה מרבין לא' וממעטין לא' לפי שיראר צרכי עניים: גיבויא וחילוקיא שוה. שגובין מכל א' לפי מה שידו משגת וכפין דין שמעיינין בדין על מי להרבות ועל מי למעט משא"כ בקופה שאין גובין מכל אחד אלא לפי מה שרוצה ליתן ו) וקרוב נותנין כולן בשוה: לעשות קופה תמחוי. שאם ניתוחר בקופה יותר על צורך עניי העיר ונתמעט בתמחוי לעניי הרבה וכן תמחוי לקופה כמו כן: להתנות על המדות. להגדילן או למעטן מכמות שהיו: ועל השער. שאם היה השער ביוקר רשאין להתנות שילך בזול: יעל שכר הפועלין. שאם נשכרין פועלים בג' פשי' ביום רשאין להתנות שלא ישכרום אלא בב': ולהסיע על קיצתן. לקנות על מי שעובר על תנאי שקצבו אנשי העיר: והם יקחו. ואין הם פחות משנים: שררות הוא דלא עבדי פחות משנים. כלומר דמשמע טעמו דשררות הוא דבעינן ב' ולא לשום דין ולא לשום עדות הלכך (הא) המוני מדמני אפי' ב' קרובים למנות על הקופה והיינו) מאי שררות איכא בגבאי צדקה הואיל דדבר קצוב הוא ונותנין ברצון: ממשכנין. אם מעכב ליתן צדקה בקופה. ואפי' בע"ש דטרידי אינשי בתיקון מאכלם: הא דאמיד. אם אומדין אותו שהוא עשיר וממאן ליתן ממשכנין אותו בעל כרחו והא דלא אמיד שאין לו מה ליתן אם (לוה) [ליה] ממשכנין עליו נאמר ופקדתי על כל לוחציו. שקל מיניה [ד' מאה] זוזי לצדקה. דהוה אמיד שהיה עשיר גדול: זה דיין. שמשכיל לדין הדין לאמתו.

מסורת הש"ס

ה) [כתובות ד: וש"נ], ו) [פאה פ"מ מ"ז סנהדרין ח:], ז) [קלים פ"ה מ"ב], ח) [קדושין עו:], ט) [מנחות ל: ל:], י) [כילקוט ליתא יקן בע"ש ליתא], יא) [ל"ל להתם], יב) [בסלתות פרשת תצא אותא ורבנן אמרו מאי דכתיב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו אלו גבאי צדקה ופרנסי העיר], יג) [ופוסקתא פאה פ"ד], יד) [פסחים יג. ב"מ לח.], טו) [מכות ט: היינו בפירש"י גיטין נב: ד"ה ולא אמיד], טז) [יבמות ד"ה מלמדי], יז) [ב"ב כדפרי"].

תורה אור השלם

1 וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלָיִךְ אָנָּה נֵצֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְיָ אֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחָרֶב וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב וַאֲשֶׁר לַשֶּׁבִי לַשֶּׁבִי: ירמיהו טו ב

2 יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: תהלים קטז טו

3 טוֹבִים הָיוּ חֲלָלֵי חָרֶב מֵחֲלָלֵי רָעָב שֶׁהֵם יָזוּבוּ מִדְּקָרִים מִתְנוּבַת שָׂדָי:

איכה ד ט

4 וְהִם יִקְחוּ אֵת הַזָּהָב וְאֵת הַתְּכֵלֶת וְאֵת הָאַרְגָּמָן וְאֵת תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֵת הַשֵּׁשׁ:

שמות כח ה

5 וְהָיוּ בְנֵי כִּסְּקֵם וְעָדְתּוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וּפֻקַּדְתִּי עַל כָּל לוֹחֲצָיו: ירמיהו ל כ

6 וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד:

דניאל יב ג

7 כֵּן יֹאבְדוּ כָל אוֹיְבֶיךָ יְיָ וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וְחִשְׁקַט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה:

שופטים ה לא

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כי בו' משני בבירו של רבא. וכעין לתמא בר"ה דף כב ע"ב גיטין דף ג ע"ב סנהדרין דף יח ע"ב:

הגהות הב"ח

(א) גב' דעב קשה ממרכ מינעים אימא קרא ואיבעית אימא סברא אב"א סברא המי קא מצטער: (ב) שם מ"ל לאו הא האידנא מליסר שנין דלא חזיא לי: (ג) שם אין מונין אותן שתים שתים אלא: (ד) תוס' ד"ה ולשנות' וכו' מסבא' לגנות' הכא כל"ל ותיבית לדבר הרשות נמתק: (ה) ד"ה אכפיה וכו' כמו כפייה רב פפא לרב יהודה כפ' נערה: (ו) בא"ד שמתן שכרה כתובה נגלה:

רבינו גרשום (המשך)

ומצדיקי הרבים אלו גבאי צדקה שמעשין בני אדם ליתן צדקה ומצדיקין אותן: שבקה לאומנותך. שהיה מלמד תינוקות כלומר אם היית מלמד עדיין לא היית מבטל לעמוד בגינה: דעתי עליהה. על התינוקות שלא הסחתי דעתי מהם שלא לזרזם ממקום זה שאני עומד: ורבנן מאי. כלומר כיון דלריך נתת זוהר הרקיע לעתיד לבא (ולגבאי) צדקה נתת אור הכוכבים רבנן עצמן מאי לאיזה אור יזכו הן: כצאת השמש בגבורתו. דעדיף מכולהו: לפרוש זה מזה. בשוק משום חשדא שלא יחשדו זה לזה שא' מהם יתן לתוך כיסו ולא לכיס של צדקה אבל רשאי לפרוש זה לשער לשאול הצדקה וזה לחנות משום דקרובין זה

ואתני. מתנה עם הגבור לחלקם לכל הכח: **דכל דאתי.** לתת מעות לקופה: **עניינא.** תנאי: **למשכיה.** עור הבהמה: **לאו כל כמינייהו דמתנו.** אלא בפניו: **אין מחשבין.** לומר היכן נתתם מעות שגבית: **שאין ראויה לדבר.** אלא בגבאי צדקה כתיב אלא בגיזברי הקדש הנותנים (ג) לבם לעושי המלאכה שהפועלים מרוצין למלאכות הרבה לגודרין ולחולבי החכן לכתפים ולחמרים ולקנות עצים ואבני מחצב וא"א לעמוד על החשבון כדאמרינן בעלמא (שבועות דף מה.) בעל הבית טורח בפועליו הוא ואיתני: **יאור וימנה.** הכסף שהוא מוסר בידו ואע"פ שאינו בא עמו לחשבון לאחר מכאן יאור וימנה שנאמר ויצורו וימנו וגו' והדר ונתנו את הכסף המתוכן המנוי על ידי עושי המלאכה וגו': **בודקין למזונות.** אם בא עני ואמר פרנסוני בודקין שלא יהיה רמאי: **ואין בודקין לכסות.** בא ערום ואמר כסוני לוקחין כסות מיד: **פרוש.** דרוש ותקור תחלה: **לכשיראה לך.** שאינו רמאי: **מכלל כפונדיון.** ככר הלקוח בפונדיון כשלוקחין מרבע אין חטין בשלש ומגיע לפונדיון חצי קב שהשלש מ"ח פונדיונין ומרבע אין מ"ח חצאי קבין והחנוני שהוא טוחן ואופה ומוכר בשוק משתכר מחצה הרי שנותן ככר של רובע הקב בפונדיון: **לן.** בלילה: **פרנסה ליה.** לרכי ליה: **כי סדיא.** כך לתת מרשותיו: **אין נזקקין לו.** לתת מעות מן הקופה אחרי שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך: **ולא אודקיק ליה.** אפי' [1] לפרנסה: **מעשה הנדקה.** טורח המעשים את חבריהם מדלא כתיב והיתה הצדקה שלום: **וכה.** למזל טוב: **עניים מרודים.** זו ממשלת רומי [1] שנוטלת תמיד הבו הבו שאנו צריכין: **מרודים.** קופפלייט"ט בלע"ז כמו אריך בשיחי (תהלים נה): **עולא משגח ארחיה דאימיה.** לרב ששת קרו ליה הכי עולא המשגח דרכי אמו שגרס (ד) להטותה מדרך שאר נשים כדלקמן: משגש

ואע"פ שאין ראויה לדבר זכר לדבר. דאיה גמורה אינה דשאני התם שהיו לדיקים גמורים: **אין** פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר בפונדיון כו'. הככר עולה ששה בצים דלא מהן מחצה לחנווני והוא מזון שתי סעודות כדתניא בפרק כילד משתתפין (עירובין דף פב.): וקשה לר"י דבפרק כל כתבי (שבת דף קיח. וש"ס) משמע שהוא רגילות דאיכא סעודה בהדיה דקאמר התם דכי אזיל מלוויגא ליה סעודה בהדיה דכי אזיל לאו בריקן אזיל וא"כ למה נותנין לו שתי סעודות די לו בסעודה אחת ההיא סעודה דאיכא בהדיה יאכל מיד וסעודה שנותנין לו עכשיו יוליכנו עמו ונראה לר"י דאין מחלקין תמחוי בלילה לפי שאינן יכולין להכמין למי נתנו ולמי לא נתנו וכן משמע מדקאמר לן נותנים לו פרנסת ליום ומפרש דהיינו פוריא ודי סדיא אבל ככר אין נותנין לו ולכך נותנין לו ב' סעודות שיאכל אחת בלילה ואחת למחר (ה) דכי אזיל לאו בריקן אזיל ונעמא דבעינן שלא יצא ריקם דאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו ולא יהא רעב כל כך אבל אין לפרש דהטעם שמא לא יגיע בין היהודים ויהא לו מה לאכול דאי מייתינן להכי היה ליתן לו שלש סעודות כי גם בלילה לא יתנו אף כשיגיע בין היהודים שאין מחלקין תמחוי בלילה ואין לומר דלעולם מחלקין ולכך נותנין שתים דחייתינן שמא לא יגיע בין היהודים שאין פעמים אי נמי לא חייתינן אלא לפעם אחת והשניה נותנין לו כדי שיהא לו פת בסלו דאם כן היכי קאמר התם דמלוינן ליה סעודה אחת בהדיה ואם יש לחוש שמא לא יגיע בין היהודים היה לו ליתן שתים לכך נראה כדפרישית: **שבת** נותנין לו מזון שלש סעודות. פירוש בשבת בלבריס (ו) לותן שתי סעודות שנתן לו אתמול בערב שבת אכל ליל שבת ושבת שחרית ושלש סעודות שנותנים לו בשבת יאכל אחת בשבת בסעודה שלישית ואחת למוצאי שבת ושלישית יאמר לו למחר בדרך שלא יצא ריקם ואין להאריך ונקשה לרשב"ג הא דתנן במסכת פאה (פ"ח מ"ז) ומייתי לה בפרק כל כתבי (שבת דף קיח. וש"ס) מי שיש לו מזון שתי סעודות בביתו לא יטול מן התמחוי ואמאי הא אחד יאכל מיד ואחד בלילה וא"כ כי אזיל ריקם אזיל ולריך לפרש דמזון שתי סעודות דקאמר היינו בלא לותה שיש לו לאכול מיד וא"ת שבת אמאי נותנין לו שלש סעודות והא הך מתני' ר"ע היא דקתני רישא כל מי שיש לו מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה ופריך בפרק כל כתבי הקדש (שם) מני אי רבנן חמיסר הויין אי רבי אדקא שיתסר הויין ומשני הא מני ר"ע היא דאמר עשה שבתך חול וגראה לרשב"ג דבשביל סעודת שבת אין לו להתחיל וליטול אבל בשבבר לריך ליטול נוטל גם כדי לסעודת שבת: **לא** אודקיק ליה. רב פפא גבאי

ואתני עלה איהו נמי עבד חד כיסא ואתני עלה רב אשי אמר אנא אתנויי נמי לא צריכנא דכל דקא אתי אדעתא דידי אתי ולמאן דבעינא יהיבנא ליה הנהו [6] **בי תרי טבחי דעבדי עניינא בהדי הדדי דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעוה למשכיה אזל חד מנייהו עבד ביומא דחבריה קרעו למשכיה אתו לקמיה דרבא חייבינהו רבא לשלומי איתיביה רב יימר בר שלמיא לרבא ולהסיע על קיצתם לא אהדר ליה רבא אמר רב פפא שפיר עבד דלא אהדר ליה מידי** [א]**ה"מ היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמינייהו דמתנו ת"ר** [2]**אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברין ואע"פ שאין ראויה לדבר זכר לדבר שנאמר** [1]**ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים א"ר אלעזר אע"פ שיש לו לאדם גזבר נאמן בתוך ביתו יצור וימנה שנאמר** [2]**ויצורו וימנו אמר רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות** [ב]**אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא אב"א סברא האי קא מבזי והאי לא קא מבזי אי בעית אימא קרא** [3]**הלא** [ג]**פרוש לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרוש והדר הב ליה והתם כתיב** [3]**כי תראה ערום וכסיתו כי תראה לאלתר ורב יהודה אמר** [3]**בודקין לכסות ואין בודקין למזונות אי בעית אימא סברא ואי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא האי קמצערא ליה והאי לא קמצערא ליה אי בעית אימא קרא הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך פרוס לאלתר וכדקרינן והתם כתיב כי תראה ערום וכסיתו כשיראה לך תניא כוותיה דרב יהודה אמר כסוני בודקין אחריו פרנסוני אין בודקין** [ג]**תנן התם** [4]**אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה מאי פרנסת לינה אמר רב פפא** [4]**פוריא ובי סדיא שבת נותנין לו מזון שלש סעודות תנא** [ד]**אם היה מחזיר על הפתחים אין נזקקין לו ההוא עניא דהוה מחזיר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקיק ליה א"ל רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקיק ליה אינש אחרינא לא מזדקיק ליה לימות** [ה] **ליה והא תניא אם היה עני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו א"ל** [1]**אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת אמר רב אסי** [1]**לעולם אל ימנע אדם עצמו [מלתת] שלישית השקל בשנה שנא'** [4]**והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו ואמר רב אסי שקולה צדקה כנגד כל המצות שנאמר והעמדנו עלינו מצות וגו' מצוה אין כתיב כאן אלא מצות (סימן גדול מקדש משה) א"ר אלעזר** [ה]**גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר** [5]**והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם זכה הלא פרוש לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית אמר להו רבא לבני מחוזא במטותא מנייכו עושו בהדי הדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא וא"ר אלעזר בזמן שבהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו עכשיו שאין בהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע** [ה]**ואעפ"כ נחשב להן לצדקה שנא'** [6]**ונוגשיך צדקה אמר רבא האי מילתא אישתעי לי עולא** משגש

היה ולא נתן לו מן הקופה כדתניא אין נותנין לו מן הקופה כיון שמחזר על הפתחים וא"ל רב סמא אי מר לא אזדקיק ליה לתת לו מן הקופה (ו) **היינו כדי סעודה כ"ש שגם אחרים לא יתנו לו ומסיק הא דתניא אין נזקקין לו מן הקופה היינו כדי סעודה אבל דבר מועט יתנו לו: שנאמר והעמדנו עלינו מצות. ואע"ג דהאי קרא גבי בית אלהינו כתיב דהיינו בדק הבית כ"ש לדקה:**

מנין

קבין שהם מ"ח חצאי קבין בסלע שהוא מ"ח פונדיונות ושיערו חכמים דבהם אית ליה ב' סעודות א' לכאן וא' קודם שיגיע לישוב: פוריא ובי סדיא. כר וכסת: אין נזקקין לתת לו מכיס של צדקה. דהואיל ומחסר על הפתח הכל נותנין לו וא"צ ליטול מכיס של צדקה: משליש שקל. בצדקה: לעבודת אלהינו. דהיינו צדקה: מצות. הרבה משמע: ו) ועבודת [הצדקה] מעשה הוא: עכשיו באין וכו'. ודאי יתן אז לעובדי כוכבים או לצדקה. אם זכה הלא פרוש לרעב שיתנהו לעניים אם לא זכה ליתנהו לעניים אעפ"כ יתן לעובדי כוכבים בשביל שהיה חייב לעניים. באים [עניים] מרודים כלומר עובדי כוכבים הרודים לביתי ונטלוהו בזרוע: ונוגשיך צדקה. מה שתתן לנוגשיך: עולא. עלם אחד כמו עול [ימים] לא היה שמו עולא אלא (אחד בלי) [אחדוי]:

ו) [רבינו מפרש דגדול המעשה נלמד מסיפא דקרא דכתיב יעבודת הצדקה יגי' ודלא כפירש"י]:

ג) [ברכות ד: וש"נ], כ) בכל הספרים מדוקים כתיב פרוס ולכאורה היא פליאה ולריכין ליישב ע"פ מ"ש מוס' שבת נה: ד"ה מעבירים כתיב ועיין במהרש"א בח"ש שעמד על פליאה זו ונכנס לנעות בדוחק בשינוי הגירסא קצת אלא במקומינו ד"ה הלא פרוס בש"ין כתיב], ג) פאה פ"א מ"ז שבת קיח., ד) [תוספ' פאה פ"ד], ה) נ"א אמר מר עוקבא כו', ו) ס"א לפרוסה. רש"ל, ז) נס"א: זו הרשות.

תורה אור השלם

1 וְלֹא יַחְשְׁבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף עַל יָדָם לָתֵת לַעֲשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמוּנָה הֵם עֹשִׂים:
מלכים ב יב טז

2 וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצְרוּ וַיִּמְנוּ אֶת הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּית יְיָ:
מלכים ב יב יא

3 הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם:
ישעיהו נח ז

4 וְהֶעֱמַדְנוּ עָלֵינוּ מִצְוֹת לָתֵת עָלֵינוּ שְׁלִשִׁית הַשְּׁקֶל בַּשָּׁנָה לַעֲבֹדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ:
נחמיה י לג

5 וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט וָבֶטַח עַד עוֹלָם:
ישעיהו ל יז

6 תֹּחֵת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתֹחֶת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתֹחֶת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתֹחֶת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׁיִךְ צְדָקָה:
ישעיהו ס יז

הגהות הב"ח

(א) גמ' הכי עומני כל"ל ותיבת כי תרי נמחק: (ב) שם לימות אמר ליה וכא תניא אם היה: (ג) רש"י ד"ה שאין רוחה וכו' הנותנים לעוסי המלאכה כל"ל ותיבת לבם נמחק: (ד) ד"ה עולא וכו' שגרס לה להטות וכו' נשים להתבזות כלנקמן: (ה) תוס' ד"ה אין פוחתין וכו' ואחת למחר לשילך דכי אזיל לאו: (ו) ד"ה שבת וכו' בגהרים כי אותן: (ז) ד"ה לא וכו' נתן לו מן הקופה כ"ש שגם אחרים כל"ל ותיבות היינו כדי סעודה נמחק:

מוסף רש"י

לעני העובר ממקום למקום. שאינו לן בלילה אצלם (שבת קיח.). מכבר. הלקוח, בפונדיון מארבע סאין בסלע. כשהשער ד' סאין בסלע, והפונדיון אחד מ"ב נדינר, הוא אחד ממ"ח בסלע ושיערו לו חכמים ככר זו לשתי סעודות היום והלילה (שם).

עין משפט נר מצוה

עט א מיי' פי"ד מהל' מכירה הלכה יא סמג לאוין קכ טוש"ע מ"מ סי' רלא סעיף כח טוש"ע י"ד סי' רנו סעיף ד:
פ ב מיי' פ"ע מהלכות מתנות עניים הלי' יא סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רמז סעיף ב:
פא ג מיי' שם פ"ז הלי' ו סמג שם טוש"ע י"ד סי' רנז סעיף י:
פב ד ה מיי' שם הלי' ח סמג שם טוש"ע י"ד סי' רנ סעיף ד:
פג ו מיי' שם הלי' ז טוש"ע שם סעיף ב:
פד ז מיי' שם הלי' ה סמג שם טוש"ע י"ד סי' רמט סעיף ב:
פה ח מיי' שם פ"י הלי' ו סמג עשין קסב טוש"ע שם סעיף ה:

לעזי רש"י

קונפליינ"ט. יללה.

רבינו גרשום

ואתני. אם יצטרכו לעניי העיר שיהיו לעניי העיר ואם לאו שיותירו על עניי העיר שיהיו לעניי כל אדם: דכל דאתי למיתן צדקה אדעתא דידי אתיא. כל מי שנותן לי על דעת כן נותן לי שאני אתנן לכל עני שאראנה משום דרב אשי היה אדם גדול והיה יודע מה הוא עושה: (והנהו בי תרי טבחין). החנו ביניהן שכל א' מהן ישחוט ביומו: קרעוה למשכיה. דחייתה: חייביה רבא לשלם. דמי הערב שקרע: ולהסיע על קיצתן. והלא רשאין לקנוס כל מי שעבר על תנאן: הני מילי. דיכולין להתנות ולהסיע על קיצתן: היכא דליכא אדם חשוב. להתנות לפניו: אבל אי איכא אדם חשוב. ולא אתנו קמיה לאו תנאיהו תנאה ואיכא דאמר היכא דליכא אדם חשוב עביד אינש דינא לנפשיה אבל אי איכא אדם חשוב נקיט ליה בדינא קמיה: אין מחשבין בצדקה עם הגבאין. מה גבו ומה נתנו דאין צריך לחשבון: אע"פ שאין ראויה לדבר זכר לדבר. גבי בבאי צדקה זכר לדבר ממקדש שנא' (מ"ב כב) אך לא יחשב וגו' אבל גבי גזברין של הקדש הוי ראויה גמורה: יצור. בעה"ב בקשר ובחותם וימנה הכתיב ויצורו וימנו כלומר אע"ג דהגזברין היו נאמנין אף על פי כן הגזברין עצמן היו צרין ומונין: בודקין למזונות. שאם אמר עני תנו לי מזונות בודקין אחריו קודם שיתנו לו אם רמאי הוא שאין צריך אם לאו: ואין בודקין לכסות. שאם בא עני ערום ואמר כסוני אין בודקין אחריו אלא נותנין מיד: פרוש כתיב. כלומר צריך אתה לידע בפירוש אם צריך ואם לאו: (פרוש) [פרוס]. לאלתר (פרוש) [פרוס] הלחם ותן לו: לכשיראה לך. שהוא צריך כשתבדוק אחריו: העובר ממקום למקום. שאין לן אלא דרך עברה עובר: ככר בפונדיון. ככר שקונין פונדיון כשנותנין ד' סאין בסלע דהוי ככר של חצי קב כיצד בסלע הם מ"ח פונדיונות דסלע ד' דינר ודינר שש מעות ומעה ב' פונדיונות נמצא מ"ח פונדיונות בסלע וכיצד הוי חצי קב בפונדיון דחצי קב אחד ממ"ח בד' [סאין] דסאה ו' קבים נמצא כ"ד ואתני עלה איהו נמי עבד חד כיסא ואתני עלה רב אשי אמר אנא אתנויי נמי לא צריכנא דכל דקא אתי אדעתא דידי אתי ולמאן דבעינא יהיבנא ליה הנהו בי תרי טבחי דעבדי עניינא בהדי הדדי דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעוה למשכיה אזל חד מנייהו עבד ביומא דחבריה קרעו למשכיה אתו לקמיה דרבא חייבינהו רבא לשלומי איתיביה רב יימר בר שלמיא לרבא ולהסיע על קיצתם לא אהדר ליה רבא אמר רב פפא שפיר עבד דלא אהדר ליה מידי אה"מ היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמינייהו דמתנו ת"ר אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברין ואע"פ שאין ראויה לדבר זכר לדבר שנאמר ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים א"ר אלעזר אע"פ שיש לו לאדם גזבר נאמן בתוך ביתו יצור וימנה שנאמר ויצורו וימנו אמר רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא אב"א סברא האי קא מבזי והאי לא קא מבזי אי בעית אימא קרא הלא פרוש לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרוש והדר הב ליה והתם כתיב כי תראה ערום וכסיתו כי תראה לאלתר ורב יהודה אמר בודקין לכסות ואין בודקין למזונות אי בעית אימא סברא ואי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא האי קמצערא ליה והאי לא קמצערא ליה אי בעית אימא קרא הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך פרוס לאלתר וכדקרינן והתם כתיב כי תראה ערום וכסיתו כשיראה לך תניא כוותיה דרב יהודה אמר כסוני בודקין אחריו פרנסוני אין בודקין תנן התם אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכבר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה מאי פרנסת לינה אמר רב פפא פוריא ובי סדיא שבת נותנין לו מזון שלש סעודות תנא אם היה מחזיר על הפתחים אין נזקקין לו ההוא עניא דהוה מחזיר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקיק ליה א"ל רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקיק ליה אינש אחרינא לא מזדקיק ליה לימות ליה והא תניא אם היה עני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו א"ל אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת אמר רב אסי לעולם אל ימנע אדם עצמו [מלתת] שלישית השקל בשנה שנא' והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו ואמר רב אסי שקולה צדקה כנגד כל המצות שנאמר והעמדנו עלינו מצות וגו' מצוה אין כתיב כאן אלא מצות (סימן גדול מקדש משה) א"ר אלעזר גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם זכה הלא פרוש לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית אמר להו רבא לבני מחוזא במטותא מנייכו עושו בהדי הדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא וא"ר אלעזר בזמן שבהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו עכשיו שאין בהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע ואעפ"כ נחשב להן לצדקה שנא' ונוגשיך צדקה אמר רבא האי מילתא אישתעי לי עולא משגש

היה ולא נתן לו מן הקופה כדתניא אין נותנין לו מן הקופה כיון שמחזר על הפתחים וא"ל רב סמא אי מר לא אזדקיק ליה לתת לו מן הקופה היינו כדי סעודה כ"ש שגם אחרים לא יתנו לו ומסיק הא דתניא אין נזקקין לו מן הקופה היינו כדי סעודה אבל דבר מועט יתנו לו: שנאמר והעמדנו עלינו מצות. ואע"ג דהאי קרא גבי בית אלהינו כתיב דהיינו בדק הבית כ"ש לדקה:

מנין

ו) [רבינו מפרש דגדול המעשה נלמד מסיפא דקרא דכתיב יעבודת הצדקה יגי' ודלא כפירש"י]: